

Анатолій Володимирович ЯРМОЛЮК

аспірант кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0003-1326-0779

Анастасія Миколаївна САВЧУК

кандидат економічних наук, доцент кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: 0000-0002-6960-6452

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СФЕРИ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Ярмолук А. В., Савчук А. М. Аналіз впливу сфери макроекономічних ризиків на підприємствах лісопромислового комплексу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 255 – 263.

Анотація

Досліджено принцип кластеризації основних ризикоутворюючих чинників за групами ризиків. Визначено групи ризикоутворюючих чинників, що найбільше впливають на діяльність підприємств лісопромислового комплексу. Сформовано на основі проведеного дослідження таблицю основних груп зовнішньоекономічних ризиків та ризикоутворюючих чинників лісопромислового комплексу, що ґрунтується на принципі кластеризації основних ризикоутворюючих чинників за групами ризиків. Узагальнено дані із групи зовнішніх ризиків, що пов'язані з економічним і конкурентним середовищем галузі, що дає можливість сформулювати цілісну картину всього макроекономічного ризикового діапазону. До них належать ризики, пов'язані з коливанням зовнішньої кон'юнктури ринку (комерційні), зовнішні фінансові, інноваційні й політичні ризики. Охарактеризовано політичні ризики, що поділяються на державні, регіональні й міжнародні. Зовнішні фінансові ризики включають такі ризикоутворюючі чинники: коливання курсу валют, інфляція, зміна ставок рефінансування або подорожчання кредитів, неплатоспроможність контрагентів тощо. Зазначено, що фондові ризики для лісопромислових підприємств означають зміну вартості їхніх активів або пасивів залежно від коливань валютного курсу. Розглянуто основні ризики, що належать до групи інвестиційних, серед них: капітальний, селективний, відсотковий, країновий, операційний, тимчасовий, ризик законодавчих змін, ризик ліквідності, інфляційний. У групу інноваційних ризиків входять ризики, пов'язані з розробленням конкурентами нових більш технологічних видів продукції або використанням більш сучасного обладнання, що знижує її собівартість. Проведено оцінювання ризику та ймовірності його виникнення на підприємстві досліджуваної галузі.

Охарактеризовано, що у загальному вигляді ступінь ризику є ймовірністю настання випадку втрат, а також розміру можливої шкоди від нього.

Ключові слова: *ризики, інноваційні ризики, фінансові ризики, комерційні ризики, лісова промисловість, лісопромисловий комплекс (ЛПК).*

Anatolii YARMOLIUK

Postgraduate, the Department of Administrative Management and Foreign Economic Activity
National University of Life and Environmental Science of Ukraine

Anastasiia SAVCHUK

Candidate of Economics science, Associated Professor of the Department of Journalism and
Advertising, State University of Trade and Economics

**ANALYSIS OF INFLUENCE OF MACROECONOMIC RISKS ON ENTERPRISES IN FOREST
INDUSTRIAL COMPLEX**

Yarmoliuk A., Savchuk A. Analysis of influence of macroeconomic risks on enterprises in forest industrial complex. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 1, pp. 255 – 263.

Abstract

The principle of clustering the main risk-generating factors by risk groups was studied. Groups of risk-creating factors that have the greatest impact on the activities of enterprises in the forestry complex have been identified. The table of the main groups of foreign economic risks and risk-creating factors of the forestry complex was formed on the basis of the conducted research, which is based on the principle of clustering the main risk-creating factors by groups of risks. Summarized data from the group of external risks related to the economic and competitive environment of the industry makes it possible to form a holistic picture of the entire macroeconomic risk range. These include risks associated with fluctuations in the external market situation (commercial), external financial, innovation and political risks. Political risks, divided into state, regional and international are characterized. External financial risks include the following risk-generating factors: exchange rate fluctuations, inflation, changes in refinancing rates or increases in credit prices, insolvency of counterparties, etc. It is noted that stock risks for forestry enterprises mean changes in the value of their assets or liabilities depending on exchange rate fluctuations. The main risks belonging to the investment group are considered, among them: capital, selective, interest, country, operational, temporary, the risk of legislative changes, liquidity risk, inflation risk. The group of innovation risks includes risks associated with the development by competitors of new, more technological types of products or the use of more modern equipment, which reduces its cost price. The assessment of the risk and the probability of its occurrence at the enterprise of the studied industry was carried out. It is outlined that, in general, the degree of risk is the probability of occurrence of loss, as well as the amount of possible damage from it.

Keywords: risks, innovation risks, financial risks, commercial risks, forest industry, forest industry complex (FIC).

JEL classification: L73; D81

Вступ

Внутрішній ринок продукції ЛПК України на сьогодні має всі перспективи для подальшого успішного розвитку. Для цього більшої уваги в лісовій промисловості слід приділити мінімізації ризиків на підприємствах, що у свою чергу сприятиме підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції на внутрішньому ринку.

У зв'язку з цим виникає необхідність виконати детальний аналіз основних ризикоутворюючих чинників ЛПК на макrorівні функціонування підприємств.

Основним дестабілізуючим чинником функціонування лісової галузі є зовнішньо-економічне середовище. Спектр можливих альтернатив розвитку підприємства обмежений вектором руху зовнішньо керованого середовища, впливом та посиленою когерентністю внутрішньо системних зв'язків.

Актуальність проблеми дослідження ризикоутворюючих груп та зовнішньо-економічних класифікацій макроекономічних ризиків було висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, серед них праці: Свідерської А., Васильєвої Т.А., Демчук Т.В., Ілляшенко С.М., Гранатурова В.М., Легкої Я.І. та інших.

Проте залишаються питання, що потребують подальшого вивчення, особливо що стосується інформації для аналізу результатів діяльності.

Мета статті

Метою статті є аналіз ризикоутворюючих груп і класифікацій макроекономічних ризиків для визначення їхнього впливу на ймовірність дестабілізації підприємств лісопромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для того, щоб виконати детальний аналіз ступеня впливу зовнішньоекономічних ризиків на діяльність підприємств лісопромислового комплексу, нами була проведена класифікація основних екзогенних ризикоутворюючих чинників.

За основу побудови класифікації був взятий принцип кластеризації основних ризикоутворюючих чинників за групами ризиків. Із загальної кількості ризикоутворюючих чинників, описаних у сучасній літературі і які є джерелами позаекономічних ризиків, була виділена група ризикоутворюючих чинників, що, на нашу думку, найбільше впливають на діяльність суб'єктів господарювання ЛПК. Також низка чинників, зумовлених станом зовнішнього середовища і які призводять до реалізації деяких типів ризиків, було в процесі аналізу включено до категорії незначних, зважаючи на низьку ймовірність реалізації і впливу на прибуток суб'єкта господарювання. Такі ризикоутворюючі чинники були визнані неактуальними для підприємств лісової промисловості й тому не були включені в аналізований спектр зовнішніх ризиків, зумовлених взаємодією підприємства із зовнішньої середовищем [3].

До незначних екзогенних ризикоутворюючих чинників було віднесено демографічні ризики, національні та традиційні особливості етнічних груп, також не було виділено криміногенні ризики з огляду на відсутність достатньо релевантної інформації щодо цієї групи. Повний спектр зовнішніх ризиків представлений у табл. 1.

Отже, за допомогою кластеризації основних ризикоутворюючих чинників за групами ризиків було виділено зовнішні ризики, зумовлені характером взаємодії підприємств ЛПК із різними сферами зовнішнього середовища. Узагальнення даних із зовнішніх ризиків, пов'язаних із економічним і конкурентним середовищем галузі, дає можливість сформулювати цілісну картину всього макроекономічного ризикового діапазону. До них належать ризики, пов'язані з коливанням зовнішньої кон'юнктури ринку (комерційні), зовнішні фінансові, інноваційні й політичні ризики.

Політичні ризики є одними з найбільш небезпечних ризиків, особливо якщо компаніями здійснюється ЗЕД (зовнішньоекономічна діяльність), оскільки є основними чинниками невизначеності зовнішньоекономічного середовища. Загалом політичні ризики – це збитки, що виникають унаслідок діяльності держави. Особливо важливим є облік цієї групи ризиків для підприємств, що працюють у країнах із високим рівнем політичної нестабільності [4].

Проаналізувавши дані в табл. 1, політичні ризики умовно можна розділити на чотири групи:

1. Ризик націоналізації й експропріації.
2. Ризик трансферту, пов'язаний із можливими обмеженнями конвертування будь-якої валюти.
3. Ризик розриву контракту через дії влади країни, у якій розташована компанія-контрагент.
4. Ризик воєнних дій та цивільних заворушень, унаслідок яких підприємницькі фірми можуть понести великі збитки [1].

Також усі політичні ризики поділяються на державні, регіональні та міжнародні. Державні ризики означають нестабільну політичну ситуацію у країні, що негативно впливає на доходи компаній. Регіональні політичні ризики характеризуються нестійкою політичною ситуацією в конкретному регіоні країни. Зокрема вони можуть бути спричинені воєнними діями або безпосереднім втручанням держави. Міжнародні

Таблиця 1. Основні групи зовнішньоекономічних ризиків та ризикоутворюючих чинників лісопромислового комплексу

№ з\п	Групи ризиків	Основні ризикоутворюючі чинники
I. Основні групи зовнішніх ризиків і ризикоутворюючих чинників		
1.	Політичні ризики	обмеження щодо конвертації валюти; зміни законодавчих норм; жорсткість бар'єрів для входу на ринок; контрактні ризики (розірвання контрактів під час загострення політичних відносин); політична нестабільність у країні; жорсткість протекціоністської політики; запровадження санкцій; можливість воєнних конфліктів; корупція.
2.	Інноваційні ризики	революційні стрибки науково-технічного прогресу; розроблення і використання конкурентами передових технологій; промислове шпигунство; поява нових більш технологічних видів продукції.
3.	Зовнішні фінансові ризики	зміна ставки рефінансування; подорожчання кредитів; коливання курсу валюти; жорсткість податкової системи; інфляція; неплатоспроможність контрагентів; портфельний ризик; фінансові втрати від інвестиційної діяльності; ріст дебіторської заборгованості.
4.	Комерційні ризики	сезонні коливання попиту на продукцію; ріст конкуренції; негативна динаміка цін; скорочення попиту на основні види продукції (не затребуваність продукції); надлишок пропозиції товару на ринку (перенасиченість ринку); експансія ринку зі сторони експортерів; збільшення транспортних витрат; витіснення товарозамінниками; збільшення витрат на утримання своєї частки на ринку; посилення вимог щодо якості продукції з боку споживачів; збільшення ціни на енергоносії; збільшення ціни на сировину й матеріали.

Джерело: складено автором на основі проведених досліджень.

мання нелегального до-ходу, котрий у масштабах країни обраховується мільйонами гривень, створюючи підстави для розвитку корупції в лісовій галузі. До того ж втрати несе як лісогосподарське підприємство, яке не доотримує дохід від продажу необлікованої деревини, так і держава у вигляді зменшення рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;

✓ також для вітчизняних виробників усе більшого значення набуває врахування валютного ризику. Загалом він означає ймовірність фінансових втрат у разі зміни валютного курсу, у проміжку між підписанням контракту та фактичним отриманням грошових коштів. Важливо зазначити, що валютний ризик істотно впливає на прибутковість від експортно-імпортних операцій, які здійснюють підприємства. Так,

політичні ризики особливо важливі для підприємців, які ведуть свою діяльність за кордоном, оскільки різні зміни в законодавчих нормах або жорсткість протекціоністської політики можуть суттєво вплинути на їхній фінансовий результат.

Зовнішні фінансові ризики включають такі ризикоутворюючі чинники: коливання курсу валют, інфляція, зміна ставок рефінансування або подорожчання кредитів, неплатоспроможність контрагентів тощо. Ці показники відображають динаміку руху різного роду фінансових потоків, що складають таку собі кровоносну систему всього промислового комплексу. Аналізуючи ризиковий спектр світового фінансового ринку, можна сказати, що він знаходиться у стані глибокої рецесії, спричиненої наслідками недавньої фінансової кризи [10]. У подібних умовах ЛПК теж зазнає змін.

Виділимо для ЛПК України найбільш ймовірні ризики:

✓ незаконний збут не облікованої лісопродукції забезпечує отри-

зниження валютного курсу дає можливість компаніям-експортерам отримувати додаткову норму прибутку від торгових операцій, а підвищення валютного курсу, навпаки, знижує їхній дохід під час конвертації в національну валюту на внутрішньому ринку. Водночас підвищення валютного курсу значно покращує фінансове становище імпортно-орієнтованих підприємств. Загалом валютний ризик включає в себе три різновиди: фондовий ризик; ризик переведення коштів; ризик угод.

Фондові ризики для лісопромислових підприємств означають зміну вартості їхніх активів або пасивів залежно від коливань валютного курсу. Врахування подібного прояву валютного ризику також актуальне для інвесторів, які отримують дохід в іноземній валюті. Ризики, пов'язані з переведенням грошових коштів, мають бухгалтерську природу й пов'язані з розбіжностями під час обліку активів і пасивів балансу в іноземній валюті. Важливим є той факт, що ризик переведення коштів повністю відображає бухгалтерський ефект угоди, але не враховує її економічний складник. Тому найбільш значущим, з аналітичної точки зору, вважається ризик угоди, який передбачає зміну майбутніх грошових потоків [3]. Такий ризик є ймовірністю валютного збитку за конкретною операцією в іноземній валюті. Ризик угоди, як правило, виникає через невизначену майбутню вартість національної валюти щодо іноземної валюти. Крім того, треба розрізняти валютний ризик для імпортерів та експортерів. Ризик для експортерів – це падіння курсу іноземної валюти з моменту отримання або підтвердження замовлення до отримання платежу й під час переговорів. Ризик для імпортерів – це підвищення курсу валюти у відрізок часу між датою підтвердження замовлення й у день платежу. Отже, під час укладання контрактів необхідно враховувати можливі зміни валютних курсів [5].

Також, крім валютного ризику, у загальній структурі фінансових ризиків значне місце займає група ризиків, пов'язаних із фінансовими втратами від інвестиційної діяльності. Ця група ризиків пов'язана зі специфікою вкладення грошових коштів у різного роду активи. Основні ризики, що належать до групи інвестиційних, представлені в табл. 2.

Таблиця 2. Основні види інвестиційних ризиків

Вид ризику	Визначення	Рівень ризику в Україні
Капітальний	Загальний ризик на всі інвестиції, ризик того, що інвестор не може вивільнити інвестовані кошти, не зазнавши втрат.	5-7
Селективний	Ризик неправильного вибору об'єкта для інвестування в порівнянні з іншими варіантами.	3-5
Відсотковий	Ризик втрат, які можуть понести інвестори у зв'язку зі змінами відсоткових ставок на ринку.	5-7
Країновий	Ризик втрат у зв'язку з вкладенням коштів у підприємства, що містяться під юрисдикцією країни з нестійким соціальним і економічним становищем.	7-9
Операційний	Ризик втрат, що виникають у зв'язку з неполадками в роботі комп'ютерних систем по обробці інформації, пов'язаною з інвестуванням коштів.	5-8
Тимчасовий	Ризик інвестування коштів у невдалий період часу, що неминуче тягне за собою втрати.	6-8
Ризик законодавчих змін	Втрати від непередбачуваного законодавчого регулювання.	2-4
Ризик ліквідності	Ризик, пов'язаний із можливістю втрат при реалізації цінних паперів через зміни оцінки їхньої якості.	2-4
Інфляційний	Ризик того, що через високий рівень інфляції доходи, одержані від інвестованих коштів, знецінюються (з погляду реальної купівельної можливості) швидше, ніж зростають.	7-9

Джерело: складено автором на основі проведених досліджень.

Для вітчизняного ЛПК найімовірнішими є наступні інвестиційні ризики:

- ✓ волатильність курсу гривні, яка, з одного боку, підвищує привабливість продукції з позиції попиту іноземних споживачів, а з іншого, підвищує ризики неповернення інвестицій;
- ✓ оцінювання інвестиційного клімату в сучасній Україні провідними світовими рейтинговими агентствами як несприятливого [6];
- ✓ ризики масового виведення іноземних інвестицій через дестабілізацію політичної ситуації;
- ✓ інформаційні ризики, пов'язані з інвестуванням у проєкти за відсутності прозорості, точної та достовірної інформації про стан ринку;
- ✓ ризики запізнення інвестицій, пов'язаних із втраченим найбільш вдалим часом реновації виробництва, оскільки інвестиції на спаді ринку можуть спричинити зниження ліквідності підприємства [9].

У групу інноваційних ризиків входять ризики, пов'язані з розробленням конкурентами нових більш технологічних видів продукції або використанням більш сучасного обладнання, що знижує її собівартість. Велика частина обладнання, що використовується на підприємствах, було введено в експлуатацію ще за радянських часів, що свідчить не тільки про фізичне, а й суттєве моральне зношення основних виробничих фондів. В умовах сучасної динаміки ринку зазначимо, що чим більші вливання інвестицій у розвиток внутрішнього ринку загалом та внутрішнього ринку продукції ЛПК, тим частіше відбуваються інноваційні процеси розвитку ЛП. Інновації як основний засіб розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП на основі технічних нововведень, створених на використанні досягнень науки й передового досвіду, дають можливість розвивати торговельну інфраструктуру та отримати конкурентоспроможну екологічно чисту продукцію, оскільки здебільшого інновації у виробництві спрямовуються на усунення екологічних проблем [7].

Отже, сформулюємо такі інноваційні ризики:

- ✓ революційні стрибки науково-технічного прогресу;
- ✓ розроблення й використання конкурентами передових технологій;
- ✓ промислове шпигунство;
- ✓ поява нових більш технологічних видів продукції.

В останню групу входять комерційні ризики, пов'язані з втратами, що виникають у процесі здійснення компаніями діяльності на ринку лісопромислової продукції. Основним чинником, що провокує негативний вплив на діяльність підприємства в межах цієї групи ризиків, є перенасиченість ринку.

Подібна тенденція тягне за собою збільшення сили та ймовірності реалізації таких ризикоутворюючих чинників ЛПК, як:

- ✓ падіння рівня цін;
- ✓ суттєве скорочення попиту на основні види продукції;
- ✓ жорсткість конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках, і, як наслідок, зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції, а іноді, навіть, повна ліквідація частини виробничих потужностей [8].

Отримання необхідної інформації здійснювалося за допомогою методу анкетування. Для того, щоб визначити найбільш значущі і часто виникаючі ризики досліджуваної галузі, автором було проведено низку експертних опитувань. До числа експертів увійшли інженери, аналітики, співробітники служб збуту, а також менеджери малих та середніх підприємств, які здійснюють свою діяльність у сфері ЛПК. Першим основним параметром, запропонованим оцінити, була сила негативного впливу ризику. Цей параметр вимірювався за шкалою від 0 до 10. Слід зазначити, що вибрані числові значення відповідають загальноприйнятим термінам значущості, наведеним у табл. 3.

Таблиця 3. Таблиця бального оцінювання ризику

№	Рівень бального оцінювання	Терміни значущості чинника
1.	від 0 до 2.0	не суттєвий
2.	від 2.1 до 4.0	низький
3.	від 4.1 до 6.0	суттєвий
4.	від 6.1 до 8.0	значний
5.	від 8.1 до 10.0	критичний

Джерело: складено автором на основі [2].

емпіричної шкали ймовірностей у діапазоні від «0,0» до «1,0». Відповідність термінів ймовірності реалізації ризику, зумовленого досліджуваним чинником, з чисельним значенням ймовірностей небажаного результату наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Емпірична шкала ймовірностей

№	Ймовірність небажаного результату	Ймовірність реалізації ризику
1.	Від 0 до 0,20	Неістотна
2.	Від 0,21 до 0,40	Істотна
3.	Від 0,41 до 0,60	Висока
4.	Від 0,61 до 0,80	Максимальна
5.	Від 0,81 до 1,0	Критична

Джерело: складено автором на основі [2].

загальному вигляді ступінь ризику є ймовірністю настання випадку втрат, а також розміру можливої шкоди від нього. Для визначення ступеня ризику його необхідно розрахувати, використовуючи формулу:

$$R = A \times B, \quad (1)$$

де: R – ступінь ризику виражений у %,

A – ймовірність виникнення ризику,

B – рівень негативних наслідків у результаті його ймовірного впливу.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На основі проведеного дослідження нами було сформовано таблицю основних груп зовнішньоекономічних ризиків та ризикоутворюючих чинників лісопромислового комплексу, що ґрунтується на принципі кластеризації основних ризикоутворюючих чинників за групами ризиків.

Отже, за допомогою кластеризації основних ризикоутворюючих чинників за групами ризиків були виділені зовнішні ризики, зумовлені характером взаємодії підприємств ЛПК із різними сферами зовнішнього середовища. Узагальнення даних із зовнішніх ризиків, пов'язаних із економічним і конкурентним середовищем галузі, дає можливість сформулювати цілісну картину всього макроекономічного ризикового діапазону. Щоб докладніше розібратися в тому, які саме екзогенні ризикоутворюючі чинники, зважаючи на силу їхнього впливу і ймовірності реалізації, здійснюють найбільш дестабілізуючий вплив на діяльність лісогосподарських підприємств, була сформована таблиця експертного ранжування основних макроекономічних ризиків ЛПК, в яку увійшли найбільш суттєві ризикоутворюючі чинники галузі. Слід зазначити, що до цієї таблиці були включені всі ризики з ймовірністю небажаного результату від середнього та вище. Також були включені ризики з малою ймовірністю реалізації, але що мають високий рівень негативного впливу на результати діяльності підприємства. У загальному вигляді ступінь ризику є ймовірністю настання випадку втрат, а також розміру можливої шкоди від нього.

Оцінюючи значущість чинника, експерти опосередковано здійснювали ранжування ризиків.

Другим основним параметром, за яким було необхідно зробити оцінювання ризику – ймовірність його виникнення на підприємстві досліджуваної галузі. Передбачувана ймовірність небажаного результату (реалізації ризику) визначається на основі думки експертів із використанням

Водночас «0,0» характеризує відсутність впливу ризикоутворюючого чинника, а «1,0» відповідає ситуації, за якої реалізація небажаних змін, зумовлених чинником, що оцінюється, на думку експерта, неминуча.

Обробка отриманих даних дала можливість визначити основні ризики та ризикоутворюючі чинники макроекономічного спектру ЛПК. Також у рамках класичної теорії кількісне оцінювання ризику проводиться за допомогою обчислення ступеня ризику. У

Список літератури

1. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. Монографія. Власюк О. С., Мокій А. І., Іляш О. І. та ін.; за ред. Власюка О. С. Київ: НІСД. 2017. 384 с.
2. Васильєва Т.А., Леонов С.В., Кривич Я.М. Економічний ризик: методи оцінки та управління: навч. посібник. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 208 с.
3. Гранатуров В.М. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки: монографія. Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. 164 с.
4. Демчук Д.В. Поняття і види політичних ризиків. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 248-255.
5. Ілляшенко С.М. Управління екологічними ризиками інновацій: монографія. Суми: Університетська книга, 2004. 214 с.
6. Легка Я.І. Інвестиційні ризики: еволюція поглядів та класифікація. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 15. С. 10-12.
7. Лепа Р.М., Шкарлет С.М. Рефлексивні процеси та управління в економіці: концепції, моделі, прикладні аспекти: монографія. Донецьк : АПЕКС, 2013. 272 с.
8. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: навчальний посібник / Балджи М.Д., Карпов В.А., Ковальов А.І., Костусєв О.О., Котова І.М., Сментина Н.В. Одеса: ОНЕУ, 2013. 670 с.
9. Свідерська А. Поняття та класифікація ризиків у зовнішньоекономічній діяльності підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2014. Т. 46. № 3. С. 113-121.
10. Світ на порозі кризи. Чому всі говорять про рецесію та які є загрози для України. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/22/689486/>.
11. Martyn A., Hunko L., Moroz Yu., Reznik N. Gender Equality in Access to the Profession of Land Surveyor and Geodesist & Land Appraiser in Ukraine: National and Regional Assessment. *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*. 2022. Vol. 13. Issue 2. P. 1-8. URL: <http://TUENGR.COM/V13/13A2S.pdf>.
12. Malakhova Y., Lozhachevska O, Ilchenko V., Smagin V., Reznik N. Financial Opportunities Management of Ensuring Enterprise Investment Costs. *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*. 2022. Vol. 13. Issue 2. P. 1-10. URL: <http://TUENGR.COM/V13/13A2I.pdf>.
13. Reznik N.P. Features of stimulating investment flows into industrial production. *Financial and Credit Activity-Problems of Theory and Practice*. 2009. Vol. 2. Issue 7. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/fullrecord/WOS:000420404600032>.
14. Abuselidze G., Reznik N., Slobodanyk A., Prokhorova V. Global Financial Derivatives Market Development and Trading on the Example of Ukraine. *SHS Web Conf. Vol. 74. 2020. The 19th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2019 – Sustainability in the Global-Knowledge Economy*. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2020/02/shsconf_glob2020_05001/shsconf_glob2020_05001.html
15. Reznik N., Abuselidze G., Ostapchuk A., Tkachuk V. Ukrainian Experience of State Regulation of Stock Exchange Activity. *SHS Web Conf. Vol. 71. 2019. Eurasia: Sustainable Development, Security, Cooperation – 2019*. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/12/shsconf_eurasia2019_02002/shsconf_eurasia2019_02002.html.
16. Abuselidze G., Slobodanyk A., Reznik N. Ensuring trading strategies profitability with technical analysis tools and computer technology. *SHS Web Conf. Vol. 71. 2019. Eurasia: Sustainable Development, Security, Cooperation – 2019*. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/12/shsconf_eurasia2019_04005/shsconf_eurasia2019_04005.html.
17. Abuselidze G., Mohylevska O., Merezhko N., Reznik N, Slobodanyk A. Risks of Traders on the World Stock Market on the Example of Ukraine. *SHS Web Conf. Vol. 67. 2019. Fifteenth Scientific and Practical International Conference «International Transport Infrastructure, Industrial Centers and Corporate Logistics»*. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/08/shsconf_NTI-UkrSURT2019_06001/shsconf_NTI-UkrSURT2019_06001.html.

References

1. *Bezpeka ta konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii*. (2017). [Security and competitiveness of the economy of Ukraine in the conditions of globalization]. Vlasjuk, O.S., Mokij, A.I., Iliash, O.I. et al; In Vlasjuka, O.S. (ed.). NISD. Kyiv. Ukraine.
2. Vasyli'eiva, T.A., Lieonov, S.V., Kryvyeh, Ya.M. (2015). *Ekonomichnyj ryzyk: metody otsinky ta upravlinnia*. [Economic risk: assessment and management methods]. DVNZ «UABS NBU». Sumy. Ukraine.
3. Hranaturov, V.M. (2003). *Analiz pidprijemnyts'kykh ryzykiv: problemy vyznachennia, klasyfikatsii ta kil'kisni otsinky*. [Analysis of business risks: problems of definition, classification and quantitative assessments]. Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen' NAN Ukrainy. Odessa. Ukraine.

4. Demchuk, D.V. (2012). «Concept and types of political risks». *Aktual'ni problemy polityky*. vol. 46, pp. 248-255.
5. Illiashenko, S.M. (2004). *Upravlinnia ekolohichnykh ryzykamy innovatsij*. [Management of environmental risks of innovations]. Universytets'ka knyha. Sumy. Ukraine.
6. Lehka, Ya.I. (2009). «Investment risks: evolution of views and classification. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. no. 15, pp. 10-12.
7. Liepa, R.M., Shkarlet, S.M. (2013). *Refleksyvni protsesy ta upravlinnia v ekonomitsi: kontseptsii, modeli, prykladni aspekty*. [Reflexive processes and management in the economy: concepts, models, applied aspects]. APEKS. Donetsk. Ukraine.
8. *Obgruntuvannia hospodars'kykh rishen' ta otsinka ryzykiv*. (2013). [Justification of business decisions and risk assessment: a study guide]. Baldzhy, M.D., Karpov, V.A., Koval'ov, A.I., Kostusiev, O.O., Kotova, I.M., Smentyna, N.V. ONEU. Odesa. Ukraine.
9. Sviders'ka, A. (2014). «The concept and classification of risks in the foreign economic activity of the enterprise». *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*. vol. 46, no. 3, pp. 113-121.
10. Svit na porozni kryzy. Chomu vsi hovoriat' pro retsesiiu ta iaki ie zahrozy dlia Ukrainy. [The world is on the brink of crisis. Why is everyone talking about recession and what are the threats to Ukraine]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/22/689486/>.
11. Martyn, A., Hunko, L., Moroz, Yu., Reznik, N. (2022). Gender Equality in Access to the Profession of Land Surveyor and Geodesist & Land Appraiser in Ukraine: National and Regional Assessment. *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*. vol. 13, issue 2, pp. 1-8. Available at: <http://TUENGR.COM/V13/13A2S.pdf>.
12. Malakhova, Y., Lozhachevska, O., Ilchenko, V., Smagin, V., Reznik, N. (2022). Financial Opportunities Management of Ensuring Enterprise Investment Costs. *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*. vol. 13, issue 2, pp. 1-10. Available at: <http://TUENGR.COM/V13/13A2I.pdf>.
13. Reznik, N.P. (2009). Features of stimulating investment flows into industrial production. *Financial and Credit Activity-Problems of Theory and Practice*. vol. 2, issue 7. Available at: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/fullrecord/WOS:000420404600032>.
14. Abuselidze, G., Reznik, N., Slobodianyuk, A., Prokhorova, V. (2020). Global Financial Derivatives Market Development and Trading on the Example of Ukraine. *SHS Web Conf. Vol. 74. 2020. The 19th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2019 – Sustainability in the Global-Knowledge Economy*. Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2020/02/shsconf_glob2020_05001/shsconf_glob2020_05001.html
15. Reznik, N., Abuselidze, G., Ostapchuk, A., Tkachuk, V. (2019). Ukrainian Experience of State Regulation of Stock Exchange Activity. *SHS Web Conf. vol. 71. Eurasia: Sustainable Development, Security, Cooperation – 2019*. Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/12/shsconf_eurasia2019_02002/shsconf_eurasia2019_02002.html.
16. Abuselidze, G., Slobodianyuk, A., Reznik, N. (2019). Ensuring trading strategies profitability with technical analysis tools and computer technology. *SHS Web Conf. vol. 71. Eurasia: Sustainable Development, Security, Cooperation – 2019*. Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/12/shsconf_eurasia2019_04005/shsconf_eurasia2019_04005.html.
17. Abuselidze, G., Mohylevska, O., Merezhko, N., Reznik, N., Slobodianyuk, A. (2019). Risks of Traders on the World Stock Market on the Example of Ukraine. *SHS Web Conf. vol. 67. Fifteenth Scientific and Practical International Conference «International Transport Infrastructure, Industrial Centers and Corporate Logistics»*. Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/08/shsconf_NTI-UkrSURT2019_06001/shsconf_NTI-UkrSURT2019_06001.html.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2022 р.